

Spotkania archiwistów zakładowych krakowskich instytutów Polskiej Akademii Nauk

Archiwum Nauki Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie wśród zadań statutowych ma obowiązek opieki i nadzoru wewnętrznego nad archiwami zakładowymi instytutów i placówek Polskiej Akademii Nauk, których siedziby znajdują się na terenie działalności Oddziału PAN w Krakowie. Do takich działań Archiwum Nauki jest zobowiązanie zapisami decyzji Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dn. 6 marca 2002 r. o powierzeniu zasobu archiwalnego PAN, traktującej o powierzeniu na stałe Polskiej Akademii Nauk prawa gromadzenia i przechowywania wytworzonych przez nią materiałów archiwalnych oraz decyzji Prezesa PAN z dn. 5 grudnia 2002 r. w sprawie zarządzania dokumentacją w jednostkach i komórkach archiwalnych Polskiej Akademii Nauk.

Wśród wielu obowiązków i form realizowania zapisów owych decyzji znalazła się podjęta na zebraniu w Archiwum Nauki w dn. 17 października 2012 r. inicjatywa cyklicznych spotkań w siedzibach poszczególnych archiwów instytutów prowadzących badania z różnych dyscyplin naukowych. Celem zamierzenia była, wyrażona przez wszystkich uczestników spotkania, chęć poznania gromadzonych zasobów archiwalnych, wymiana doświadczeń i możliwość podejmowania wspólnych inicjatyw. Dzięki zaproszeniu na łamy „Kraakowskiego Rocznika Archiwalnego” będziemy publikować relacje z niektórych spotkań.

Rita Majkowska
Archiwum Nauki PAN i PAU

„Dokumentowanie różnorodności flor współczesnych i kopalnych świata przez gromadzenie zbiorów zielnikowych” – spotkanie archiwistów zakładowych instytutów Polskiej Akademii Nauk, 7 października 2014 r. w Instytucie Botaniki im. W. Szafera Polskiej Akademii Nauk w Krakowie

Spotkania krakowskich archiwistów zakładowych jednostek naukowych Polskiej Akademii Nauk stały się już tradycją. Ich organizatorem jest Archiwum Nauki PAN i PAU, przy współudziale danej jednostki naukowej PAN. Zebrania te nie tylko przybliżają tematykę badań prowadzonych w danej jednostce w aspekcie związanej z tym specyfiki przechowywanych archiwaliów, ale ponadto są platformą dla wymiany informacji, zwrócenia uwagi na bieżące zmiany przepisów, a przede wszystkim dają możliwość zapoznania się archiwistów ze sposobem prowadzenia archiwum w danej jednostce i bezpośredniej wymiany związanych z tym doświadczeń. Nie można pominąć aspektu osobowego, bowiem

służą one również nawiązaniu bezpośrednich kontaktów między osobami zajmującymi się archiwami.

Tak też było 7 października 2014 r., gospodarzami spotkania w Instytucie Botaniki im. W. Szafera (IB PAN) była prof. Barbara Godzik (zastępca dyrektora ds. naukowych) i Renata Czerska (archiwista zakładowy). Uczestniczyli w nim przedstawiciele Archiwum Nauki PAN i PAU: dr Rita Majkowska i dr Bernadeta Wilk oraz archiwiści z 10 jednostek PAN (Instytutu Języka Polskiego, Instytutu Gospodarki Surowcami Mineralnym i Energią, Instytutu Fizyki Jądrowej, Instytutu Farmakologii, Instytutu Metalurgii i Inżynierii Materiałowej, Instytutu Archeologii i Etnologii PAN, Instytutu Katalizy i Fizykochemii Powierzchni, Instytutu Systematyki i Ewolucji Zwierząt, Instytutu Ochrony Przyrody).

Spotkanie otworzyła, witając wszystkich uczestników, prof. Barbara Godzik, która przedstawiła kilka kluczowych danych z historii Instytutu. Wspomniała, że Instytut świętował w 2013 r. 60-lecie istnienia. Uroczystość ta była powiązana z obchodami 100-lecia Instytutu Botaniki i 230-lecia Ogrodu Botanicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego, z którymi Instytut Botaniki jest powiązany osobą pierwszego dyrektora, pracownikami oraz początkowo tematyką badań. W pierwszym okresie część pracowników Zakładu (od 1956 r. Instytutu) Botaniki PAN była jednocześnie zatrudniona w Instytucie Botaniki UJ. Inicjatorem utworzenia, organizatorem oraz pierwszym dyrektorem Instytutu Botaniki PAN był prof. Władysław Szafer, którego imię nadano jednostce w 1986 r. Pełna, wyczerpująca historia Instytutu została opublikowana z okazji 60-lecia w książce *Historia badań i rozwoju Instytutu Botaniki im. W. Szafera Polskiej Akademii Nauk (1953–2012)* pod redakcją B. Godzik i Konrada Wołowskiego, a dokonania publikacyjne (blisko 9 000 pozycji) zostały zebrane w dwutomowej bibliografii.

Obecnie Instytut Botaniki PAN jest jedną z wiodących placówek naukowych Polskiej Akademii Nauk (kategoria B), której misją jest badanie różnorodności flor współczesnych i kopalnych świata oraz dokumentowanie ich przez gromadzenie zbiorów zielnikowych i upowszechnianie wiedzy botanicznej. Instytucja posiada prawo nadawania stopnia doktora i doktora habilitowanego w dziedzinie nauk biologicznych oraz prowadzenia postępowania w sprawie nadania tytułu naukowego profesora. Instytut Botaniki PAN liczy obecnie 90 osób, w tym 7 profesorów tytułarnych, 14 doktorów habilitowanych (3 kolejne postępowania w toku).

Struktura organizacyjna Instytutu obejmuje 8 naukowych jednostek wewnętrznych (5 zakładów, 3 pracownie), Centrum Informacji Botanicznej wraz z Muzeum Botanicznym, Bibliotekę, Dział Wydawnictw, Archiwum oraz Dział Administracyjny i Dział Finansowy. Instytut od 2000 r. prowadzi Studium Doktoranckie Nauk Przyrodniczych Polskiej Akademii Nauk, w skład którego wchodzi 3 inne instytuty PAN (Instytut Systematyki i Ewolucji Zwierząt, Instytut Fizjologii Roślin im. F. Górskiego, Instytut Ochrony Przyrody). Aktualnie uczestniczy w nim ponad 80 doktorantów. Siedziba główna Instytutu mieści się przy ul. Lubicz 46. Posiada on ponadto Stację Terenową w Szarowie (30 km na wschód od miasta, obrzeże Puszczy Niepołomickiej), gdzie znajduje się duże, dobrze wyposażone w najnowocześniejszą aparaturę laboratorium ekotoksykologiczne Zakładu Ekologii.

W Instytucie Botaniki PAN znajdują się jedne z największych w Polsce kolekcje zielnikowe określone międzynarodowym akronimem KRAM (około 1,5 mln arkuszy). Stanowią one specyficzny, pozaaktowy zasób archiwalny. Początki regularnej kolekcji sięgają 1867 r.

i związane są z dawnym Muzeum Komisji Fizjograficznej Towarzystwa Naukowego Krakowskiego, później Akademii Umiejętności (następnie Polskiej Akademii Umiejętności). Wraz z utworzeniem Zakładu Botaniki PAN przejęło w momencie powstania tej jednostki (1953 r.) około 120 tys. arkuszy zielnikowych.

Uczestnicy spotkania mieli możliwość zapoznania się z jednym ze starszych zielników – zbiorem Józefa Jundziłła z Litwy z przełomu XVII i XVIII w. przechowywanym w oryginalnych teczkach z tego okresu. Zgromadzone w Instytucie zbiory zielnikowe obejmują nie tylko wszystkie grupy roślin i grzybów, ale także flory kopalne i jedną z trzech największych na świecie ikonotek glonów (odpowiednik zielnika dla grupy glonów tzw. „miękkich”). Zbiory roślin współczesnych i grzybów to przede wszystkim zielniki wszystkich grup systematycznych roślin, tj. głównie roślin kwiatowych, paprotników, mszaków i niektórych grup glonów, jak też śluzowców, grzybów i porostów. Zielniki te są dokumentacją flor z obszaru Polski, ale też zawierają liczne okazy prezentujące różne grupy roślin i grzybów ze wszystkich kontynentów. Kolekcja flor kopalnych, obejmująca okazy ze stanowisk polskich i zagranicznych, jest największym w kraju zbiorem roślin fosylowych i subfosylowych, mających niewiele sobie równych w Europie. Kolekcje Instytutu Botaniki PAN są nie tylko dokumentem historycznym, ale także podstawowym warszatem dla wszystkich aktualnie prowadzonych badań z zakresu fitotaksonomii, ewolucjonizmu i fitogeografii oraz paleobotaniki w ośrodkach krajowych, jak również bazą wielostronnej współpracy międzynarodowej. Pracownicy Instytutu także dzisiaj dokumentują swoje badania, deponując w zielniku KRAM zbierane na całym świecie okazy botaniczne, tym samym kolekcja ta jest stale powiększana. Uczestnicy spotkania zwiedzili kolejno zbiory główne w zielniku roślin naczyniowych, zielnik mszaków, kolekcje grzybów i porostów, ikonotekę glonów, a na końcu paleobotaniczne kolekcje kopalne i zbiory porównawcze.

Dokładniejsze informacje o zbiorach Instytutu Botaniki im. W. Szafera zostały zaprezentowane w czasie naukowej konferencji zorganizowanej w 2014 r. przez Polską Akademię Umiejętności i Archiwum Nauki PAN i PAU pt. „Ocean wszechrzeczy... w spuściznach ludzi nauki i kultury”. Obszerny artykuł ukaże się w planowanym wydawnictwie pokonferencyjnym.

Po zwiedzeniu zbiorów zielnikowych Instytutu Botaniki, krótkiej przerwie i dyskusji, goście obejrżeli, przygotowaną specjalnie na spotkanie, małą wystawę pt. „Rośliny, grzyby, obiekty paleobotaniczne w rysunkach pracowników Instytutu Botaniki PAN”. Można było tam zobaczyć oryginalne ryciny (przygotowywane dla celu publikacji w książkach i artykułach naukowych) wykonane przez pracowników Instytutu: prof. Konrada Wołowskiego (eugleniny), prof. Halinę Bednarek-Ochyre (mchy), prof. Władysława Wojewodę (grzyby), mgr. Jacka Wiesera (nasiona, owoce i inne kopalne obiekty z różnych okresów geologicznych). Znalazły się tam też historyczne ryciny makroglonów wykonane przez prof. Mariana Raciborskiego oraz kilka historycznych już notesów z rycinami i zapiskami terenowymi pracowników Instytutu Botaniki PAN.

Ważną rolę w badaniach naukowych spełnia Biblioteka Instytutu. Zgodnie z zamysłem Władysława Szafera miała ona stanowić jedną całość, tj. służyć zarówno pracownikom Instytutu Botaniki PAN, jak i Instytutu Botaniki UJ. Koszty gromadzenia, opracowywania i kolejnych zakupów ponoszą do dziś obie instytucje. Zbiory Biblioteki Instytutu Botaniki PAN/UJ stanowią największy w Polsce zbiór książek, broszur i odbitek o tematyce

przyrodniczej. Biblioteka zgromadziła 112 tys. woluminów, udostępnia zbiory poprzez komputerowe katalogi biblioteczne, posiada komputerowe i bibliograficzne bazy danych. Na spotkanie archiwistów bibliotekarze przygotowali niewielką wystawę starodruków, wśród których zostały zaprezentowane najstarsze drukowane księgi przyrodnicze w zbiorach Instytutu, do których należą herbarze: *Botanicon continens herbarum aliorumque simplicium* Theodorica Dorsteniusa (1540 r.), *Historia Plantarum ex Dioscorici* Du Pinet'a (1561 r.), *Herbarz, to jest ziół tutecznych, postronnych i zamorskich opisanie* Marcina Siennika (1586 r.) oraz *Zielnik* Szymona Syreńskiego (=Syreniusz) (1613 r.). Na uwagę zasługują też polonica botaniczne zgromadzone w Bibliotece Instytutu. Zbiór ten obejmuje prace XVIII- i XIX-wiecznych klasyków botaniki polskiej, m.in. Feliksa Berdaua, Willibalda Bessera [właśc. Suibert Józef Gottlieb], Krzysztofa Kluka, Józefa Jundziłła, Stanisława Bonifacego Jundziłła, Jakuba Wagi i Mariana Raciborskiego.

Niezwykłe ciekawą kolekcję stanowią stare podręczniki botaniczne autorstwa Krzysztofa Kluka, Karola Linneusza, Edwarda Strasburgera, Józefa Rostafińskiego, Richarda Wettsteina, Dezyderego Szymkiewicza i in. Dopełnieniem bogactwa kolekcji jest zbiór starych flor, z których najcenniejsza jest pierwsza flora Tatr G. Wahlenberga *Flora Carpatorum Principalium exhibens plantas in Montibus Carpaticis inter flumina Waagum et Dunajetz* (Göttingen 1814 r.). W zbiorach Biblioteki znajdują się także ilustrowane atlasy roślin, będące prawdziwymi dziełami sztuki wydawniczej, np. Schmidel D. Casimirus Christophorus – *Icones plantarum et analyses partium aeri incisae atque vivis coloribus* (Erlangae 1793 r.).

Na zakończenie spotkania archiwistów w Instytucie Botaniki przewidziano zwiedzanie pomieszczeń archiwum, które zostały oddane do użytku w 2013 r. Spełniają one wszelkie wymogi warunków przechowywania materiałów archiwalnych. Głównym celem archiwum jest przyjmowanie, gromadzenie i udostępnianie dokumentacji, która odzwierciedla działalność Instytutu. Nadzór nad działalnością Archiwum sprawują Archiwum Narodowe w Krakowie oraz Archiwum Nauki PAN i PAU.

Zasób Archiwum podzielony jest na dwie części. Pierwszą stanowią materiały archiwalne (kat. A), w skład których wchodzi spuścizny, akta osobowe pracowników naukowych, sprawozdania roczne z działalności Instytutu, dokumentacja naukowo-badawcza, wydawnicza, jak również dokumentacja związana z przewodami doktorskimi oraz postępowaniami habilitacyjnymi i staraniem się o tytuł naukowy. Drugi dział to dokumentacja kategorii B, w skład której wchodzi dokumenty płacowe, akta osobowe pozostałych pracowników Instytutu oraz dokumentacja księgowo. Od 2013 r. Archiwum działa w oparciu o zatwierdzone przez Archiwum Narodowe w Krakowie przepisy kancelaryjno-archiwalne. W tym też roku przejęto do Archiwum 793 jednostki archiwalne, a w kolejnym (2014) 1 268 j.a., przekazano również do Archiwum Nauki PAN i PAU dokumentację w ilości 2,20 mb. Archiwum Zakładowe udostępnia dokumentację zarówno na miejscu, jak też poza obrębem lokalu Archiwum, zgodnie z zasadami zawartymi w instrukcji archiwalnej.

Barbara Godzik, Renata Czerska
Instytut Botaniki im. W. Szafera Polskiej Akademii Nauk